

Januskiewicz, Zofia

Wystawy trzydziestolecia w Muzeum Mazurskim

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 397-401

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zofia Januszkiewicz

WYSTAWY TRZYDZIESTOLECIA W MUZEUM MAZURSKIM

W początkach 1975 roku przypadła trzydziesta rocznica wyzwolenia Warmii i Mazur spod panowania niemieckiego. Muzeum Mazurskie w Olsztynie przygotowało z tej okazji cztery wystawy poświęcone dorobkowi muzealnictwa olsztyńskiego w latach 1945—1975. W województwie olsztyńskim gromadzenie i opracowywanie zbiorów miało różny charakter w różnych okresach. Początkowo gromadzono głównie dzieła z zakresu sztuki i etnografii, stopniowo sięgano do innych dziedzin. Wynikiem trzydziestoletnich starań są blisko pięćdziesięciotysięczne zbiory muzealiów i trzydziestotysięczne druków. Ze względu na ograniczone możliwości ekspozycji wystawy trzydziestolecia mają charakter przeglądu problemów reprezentowanych w poszczególnych działach; nie ukazują całości zbiorów.

20 stycznia 1975 roku otwarto w zamku olsztyńskim pierwszą, największą wystawę zatytułowaną „30-lecie muzealnictwa polskiego na Warmii i Mazurach”. Ukazuje ona dorobek z dziedziny historii, rzemiosła artystycznego, sztuki dawnej, etnografii i zbiorów bibliotecznych. Na osobnej wystawie, zorganizowanej w zamku kętrzyńskim 27 stycznia 1975 roku, zaprezentował swoje zbiory malarstwa i szkła artystycznego Dział Sztuki Współczesnej Muzeum Mazurskiego w Olsztynie. W marcu otwarto dwie dalsze wystawy. W Lidzbarku Warmińskim, w Muzeum Zamkowym, które jest Oddziałem Muzeum Mazurskiego w Olsztynie, udostępniono wystawę „Przyroda Warmii i Mazur oraz ochrona środowiska w 30-leciu PRL”, a 20 marca 1975 roku Dział Archeologii zaprezentował swój dorobek w Muzeum Mazurskim w Szczytnie na wystawie „Odkrycia archeologiczne na Warmii i Mazurach w XXX-leciu PRL”.

Wystawa olsztyńska prezentuje dorobek nie tylko Muzeum Mazurskiego w Olsztynie, ale również ekspozycje, które są własnością innych muzeów województwa, oraz dokumenty i pamiątki będące własnością osób prywatnych¹.

W pierwszej sali zgromadzono obiekty związane z martyrologią ludności czasów wojny, robotami przymusowymi w Prusach Wschodnich (do najcenniejszych ekspozycji tej grupy należą między innymi: deseczka z grobu jeńca radzieckiego z obozu jenieckiego w Olsztynku oraz kłódka z więzienia dziecięcego w Lubawie) i wreszcie z wyzwoleniem Olsztyna przez Armię Czerwoną. Akcentem plastycznym jest rzeźba Józefa Galicy, *Głowy żołnierzy*. Znajdują się tu także: pierwszy sztandar polski wywieszony w Olsztynie przez grupę kolejarzy przybyłych 19 lutego 1945 roku i pierwszy sztandar Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Partii Robotniczej w Olsztynie. Warto również wymienić dokumenty przekazania władzy przez Armię Czerwoną polskiej administracji cywilnej w czterech miejscowościach: Orniecie, Pieniężnie, Fromborku i Braniewie. Następna sala historyczna ukazuje odbudowę i zagospodarowanie Warmii i Mazur, a przede wszystkim jej stolicy, Olsztyna. Wystawiono tu pierwsze skierowania na teren województwa wydane przez Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego (Hieronima Skurpskiego), pamiątki po pierwszej

¹ Ogólną koncepcję wystaw opracował zespół pracowników merytorycznych Muzeum pod przewodnictwem dyrektora mgr. Władysława Ogrodzińskiego. Za poszczególne dziedziny odpowiedzialni byli: mgr Halina Keferstein (zbiory biblioteczne), Barbara Janiszewska (rzemiosło artystyczne), mgr Zofia Januszkiewicz (historia), mgr Anna Samulowska (sieć muzealna), dr Józef Wiczerzak (etnografia) i mgr Kamilia Wróblewska (zbiory sztuki dawnej). Nad realizacją wystaw od strony organizacyjnej i technicznej czuwał wicedyrektor mgr Romuald Odoj i Ireneusz Cudnoch.

grupie kolejarzy, dokumenty z początków działalności władz administracyjnych w Olsztynie oraz innych instytucji (szkolnictwo, teatr, lecznictwo, gospodarka komunalna), pamiątki osadnictwa wojskowego oraz sztandary organizacji politycznych i młodzieżowych z pierwszych lat powojennych. Tutaj też znalazły miejsce dokumenty i pamiątki z działalności Muzeum Mazurskiego, między innymi najstarsza księga zwiedzających założona 25 listopada 1945 roku i przeźrocze przedstawiające pierwszą wystawę muzealną.

Salę wielkich rocznic poświęcono trzem obchodom: grunwaldzkim, odzyskania Pomorza oraz plebiscytu. Zgromadzono tu materiały archeologiczne z pól grunwaldzkich i pamiątki obchodów w latach 1945 i 1960, a także sięgające do roku 1910. Odzyskanie Pomorza przypominają facsimile pokoju toruńskiego z 1466 roku oraz pamiątki obchodów 200- i 500-lecia odzyskania Pomorza. Wybór dokumentów i fotografii z 1920 roku i materiały z wystaw 1960 i 1970 roku obrazują plebiscyt.

Prezentację dorobku poszczególnych dziedzin rozpoczyna Dział Rzemiosła Artystycznego kolekcją najcenniejszych sreber, wyrobów cynowych i porcelany zgromadzoną i zakonserwowaną w Muzeum Mazurskim w ciągu trzydziestolecia. Obiekty pochodzą z wieków od XV do XIX i w znacznej części z terenu Prus Wschodnich. W zestawie wyrobów cynowych (z XVII i XVIII wieku) najcenniejszy jest świecznik z polską dedykacją z Szymonek Małych (pow. mragowski) datowany na 1623 rok. Wśród prezentowanych wyrobów złotniczych znalazły się również piętnastowieczny krzyż relikwiarzowy i kielich gotycki z roku 1500 z kościoła Św. Katarzyny w Braniewie. Porcelana pochodzi z warsztatów w Miśni, Korcu i Petersburgu.

W sali rzemiosła znalazły się również dwa wnętrza mieszkalne. Są to: salonik damski z pierwszej połowy XIX wieku wyposażony w odrestaurowane meble neoklasyczne, i drugiego rokoko oraz wnętrze z drugiej połowy XIX wieku wyposażone w meble w stylu drugiego empire, fornirowane hebanem i bogato inkrustowane metalem. Obok tych kompletów mebli pokazano meble orientalne z końca XVIII i początku XIX wieku.

Dział Sztuki Dawnej pokazał w dwu salach gotyckich zamku olsztyńskiego interesujący zespół malarstwa z XVI, XVII i XVIII wieku. W małej kaplicy zaprezentowano skrócone dzieła malarstwa lokalnego. Zespół epitafiów z XVI wieku odzwierciedla między innymi wpływy cranachowskie (epitafium kupca Jana Nimit-scha na tle panoramy królewskiej z 1557 roku i pastora Jana Paulinusa z Kę-trzyna z drugiej połowy XVI wieku wykonane w warsztacie Henryka Koenigswiesera). Interesująca jest również *Alegoria o zagładzie rodu ludzkiego* z Sambródu, pow. morąski, datowana na 1597 rok, wywodząca się z kręgów sztuki flamandzkiej. O osiemnastowiecznym zespole malarstwa lokalnego zwraca uwagę epitafium z 1710 roku — pastora Sartoriusa z Rydzewa wraz z całą rodziną. Ma ono napis w języku polskim informujący o przyczynie śmierci rodziny. Drugą część galerii zajął zespół kolekcji malarstwa obcego ze zbiorów Muzeum. Były tu między innymi płótna malarzy holenderskich z XVII wieku, jak Pietera Nasona, Caspra Netschera, Daniela Mytensa, Gerarda i Wilhelma Honthorstów. Na uwagę zasługuje tu przede wszystkim *Portret trójga dzieci Pietera Nasona* z 1663 roku. Angielską szkołę portretową prezentował portret malowany przez Godfrieda Knellera oraz portrety księżniczek duńskich malarza francuskiego Jacquesa d'Agara. Wszystkie te obrazy zakonserwowano dzięki współpracy z Wojewódzkim Konserwatorium Zabytków w Olsztynie.

Do ekspozycji należy też sala kopernikowska — o charakterze stylizowanego wnętrza mieszkalnego z początku XVI wieku — oraz krążanek z tablicą astronomiczną Kopernika. W tych wnętrzach umieszczono dwa współczesne dzieła medyczne z biblioteki Mikołaja Kopernika, facsimilia rękopisów powstałych w Olsztynie oraz elementy urządzeń obronnych i broń obrazującą przygotowania Kopernika do obrony Zamku.

Ekspozycja etnograficzna przedstawiała wnętrze ludowej izby mieszkalnej. Zgromadzono tu eksponaty z Muzeum Mazurskiego w Olsztynie, Muzeum Budownictwa Ludowego w Olsztynie oraz Muzeum Mazurskiego w Szczytnie, pochodzące z Warmii, Mazur i Powiśla. Na uwagę zasługuje zwłaszcza skrzynia posażna z 1771 roku (Dątki w pow. olsztyńskim) z kompletem stroju kobiecego oraz dwie ciekawie rozwiązane makiety. Jest to rekonstrukcja pieca mazurskiego z fotokopii malowanych kafli ze wstawkami oryginałów oraz makieta autentycznej kapliczki

przydrożnej ze wsi Łapki, pow. olsztyński. Całość uzupełniają tkaniny mazurskie, klocki do drukowania tkanin oraz rekonstrukcje dywanów mazurskich z XIX wieku.

Na tle wnętrza mieszkalnego z pierwszej połowy XIX wieku pokazano dokumenty działalności Gustawa Gizewiusza i Krzysztofa Celestyna Mrongowiusza, a we wnętrzu biedermeier z drugiej ćwierci XIX wieku, wybór dzieł rękopiśmiennych i drukowanych księstwa Walentego Barczewskiego i Wojciecha Kętrzyńskiego.

Wpływy słowa polskiego na Warmii i Mazurach ilustrowała literatura, dokumenty czytelniki ludowych, pamiątki szkolne i domowe. Wystawiono też zespół mebli i porcelany z konsulatu polskiego w Olsztynie, pamiątki i dokumenty Związku Polaków w Prusach Wschodnich i Związku Polaków w Niemczech oraz innych organizacji o charakterze społecznym.

Osobno ukazano sieć muzealną w województwie olsztyńskim. Przedstawiano ją na mapie i w kilku gablotach umieszczono ciekawsze obiekty z wybranych muzeów: Muzeum Mazurskiego w Szczytnie, Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku, Państwowego Muzeum w Kętrzynie oraz Izby Regionalnej w Wejsunach². Każda z prezentowanych grup eksponatów stanowiła inny zespół; najcenniejszym przedmiotem był wazon miśnieński z XVIII wieku — własność Muzeum w Kętrzynie.

Działalność popularyzacyjną Muzeum charakteryzował wybór plakatów, afiszów, wydawnictw naukowych, katalogów, zaproszeń oraz medali wydanych przez Muzeum. Na uwagę zasługują tu przede wszystkim medal „Muzea Warmii i Mazur w XXX-lecie PRL” odlany według projektu olsztyńskiej medalierki Barbary Lis-Romańczukowej. Medal ten jako motyw występuje też na planszy tytułowej wystawy olsztyńskiej, na zaproszeniach i plakacie wykonanym w kilku wersjach według projektu Wiesława Wojczulanisa i Janusza Pietraszyńskiego.

Dwie wybrane dziedziny z zakresu sztuki współczesnej zaprezentowano w Państwowym Muzeum w Kętrzynie na wystawie „Polska sztuka współczesna w olsztyńskich zbiorach muzealnych. Malarstwo. Szkło artystyczne”. Wystawę zorganizował Dział Sztuki Współczesnej Muzeum Mazurskiego w Olsztynie, a koncepcję opracowała i doboru oraz układu eksponatów dokonała mgr Anna Samulowska. Pokazano tu ważniejsze kierunki współczesnego malarstwa polskiego w ciągu ostatnich trzydziestu lat oraz wybrane zestawy szkła artystycznego uzyskiwanego na drodze formowania ręcznego lub odlewania masy szklanej w formach. Zaprezentowano dwadzieścia wybranych płócien artystów plastyków związanych z różnymi środowiskami i kierunkami artystycznymi. Najstarszy kierunek malarstwa kolorystycznego, powszechny w pierwszych latach powojennych, reprezentuje praca Jana Szancenbacha. Środowisko krakowskie przedstawiają prace Marii Jaremianki (*Postacie*), Jerzego Nowosielskiego, Kazimierza Mikulskiego. Z tą grupą dzieł koresponduje również kompozycja Adama Marczyńskiego *O świcie*.

Występujący w latach sześćdziesiątych w malarstwie polskim kierunek romantycznej abstrakcji ilustrują prace: Alfreda Lenicy, Jerzego Tchórzewskiego i Tadeusza Brzozowskiego. Mimo zbliżonych założeń artystycznych twórczość ich jest silnie zindywidualizowana i bardzo ekspresyjna. Są to kompozycje abstrakcyjne pozornie, bo mimo prawie całkowitego odejścia od realnych form wyczuwa się ich głębokie zaangażowanie w sprawy ludzkie.

Osobną pozycję we współczesnym malarstwie polskim zajmuje Jerzy Krawczyk. Kompozycja *Realizm przestrzenny* — jury posługuje się superrealistyczną formą nasyconą przekorą i sarkazmem. Zwraca też uwagę obraz Anny Güntner *Zakochani w sobie*, nawiązujący do tradycji renesansowego portretu na tle pejzażu. Drobiazgowo wykończenie realiów tej kompozycji pozwala wiązać twórczość artystki z grupą malarzy realistów, jak np. Wiesław Garboliński i Kiejstut Bereźnicki, których prace również znajdujemy na wystawie. Kierunki związane z malarstwem figuralnym sygnalizują *Fizykoterapia* Juliusza Joniaka i *Porównanie II* Jana Góry. Sztukę wizualną prezentują kompozycje Marii Michalskiej i Jerzego Grabowskiego. Przegląd kończy praca Juliusza Narzyńskiego pochodzące z pleneru kopernikowskiego w Ol-

² Warto tu wspomnieć, że tę część ekspozycji Muzeum Mazurskie opracowało na XXX-lecie również w innej formie. Wydany został informator: *Muzea na Warmii i Mazurach 1945—1974* obejmujący wszystkie muzea na terenie województwa olsztyńskiego i wskazujący ich charakter, zbiory i osiągnięcia.

sztynie w 1972 roku. Obraz zatytułowany *Zdobywcom księżycy* łączy elementy abstrakcyjne z formą realną o znaczeniu symbolicznym.

Wystawiane szkło unikatowe pochodzi z dwu ośrodków wrocławskiego i warszawskiego. Prace artystów wrocławskich Józefa Górskiego, Zbigniewa Horbowego, Ludwika Kiczury, Tasiosa Kiriasopoulasa i Natalii Lachlachowicz wykonano w formach odlewniczych, ich kształty mają rozwiązania funkcjonalne. Przez różne dodatki do masy szklanej uzyskano bogatą skalę kolorów i opalizujących powierzchni.

Prace Tadeusza Szymańskiego i Henryka Albina Tomaszewskiego związanych ze środowiskiem warszawskim to szkło odlewane i formowane ręcznie dające kompozycje przestrzenne o charakterze dekoracyjnym.

W sumie pokazano blisko czterdzieści okazów szkła unikalnego. Wystawy szkła artystycznego są organizowane stosunkowo rzadko ze względu na trudności ekspozycyjne oraz kruchość materiału, dlatego tym cenniejszym wydarzeniem jest ekspozycja kętrzyńska.

Scenariusz wystawy w Lidzbarku pt. „Przyroda Warmii i Mazur oraz ochrona środowiska w XXX-leciu PRL” opracował kustosz Waclaw Radziwinowicz³. Ekspozycja składa się z dwu zasadniczych części: środowisko przyrodnicze Warmii i Mazur oraz ochrona przyrody w XXX-leciu PRL. Fragmenty rdzeni wiertniczych mówią o budowie geologicznej regionu, glazy narzutowe, skamieliny roślinne i zwierzęce — o genezie krajobrazu. Przedstawiono też historię lasów w Polsce północno-wschodniej po ustąpieniu lodowca (tu bardzo cennymi eksponatami są dwa fragmenty drzew z okresu Allerödu) oraz geobotaniczny podział Polski północno-wschodniej. Historię świata zwierzęcego ilustrują imponujące szczątki mamutów, turów i dzikiego konia. Ukazano też syntetyczne opracowania klimatu oraz gleb i ich rozmieszczenia.

Największą część wystawy zajmuje fauna. Wśród pokazanych gatunków zwierząt znajdują się zarówno pospolite, jak i rzadkie (kormoran, orzeł przedni, orzeł bielik).

W dziale ochrony przyrody zwraca uwagę plansza pokazująca rozmieszczenie pomników przyrody, rezerwatów i parków podworskich, którymi obecnie Dział Przyrody Muzeum Mazurskiego w Olsztynie zajmuje się szczególnie.

„30 lat badań archeologicznych na Warmii i Mazurach” to tytuł wystawy otwartej w Szczytnie. Autorką scenariusza była mgr Włodzimiera Ziemińska-Odojowa⁴.

Wystawa obejmuje całość badań archeologicznych prowadzonych na Warmii i Mazurach w latach 1945—1975 przez Muzeum Mazurskie w Olsztynie, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie, Instytutu Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk w Warszawie i Katedrę Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. Przegląd oparto głównie o zbiory Muzeum Mazurskiego w Olsztynie. W obrębie czasu chronologicznego ukazano rodzaje badanych stanowisk archeologicznych i znalezisk luźnych. Zobrazowano też metody badań terenowych: wykopaliskowych, poszukiwawczych, weryfikacyjnych oraz dokumentację z badań i publikacje wyników. Wystawa sygnalizuje również problem ochrony archeologicznych obiektów zabytkowych.

Najstarsze osadnictwo na Warmii i Mazurach z okresu mezolitu i neolitu pokazują znaleziska ze stanowisk archeologicznych w Pierkunowie i Garbinie. Okresu kultury łużyckiej dotyczy znaleziska z Woryt, a z Rybna, Jeziorka i Tarlawek — osad obronnych z wczesnej epoki żelaza, kultury kurhanów zachodnio-bałtyjskich. Pokazano też materiały sepulkralne z kurhanów z Biesowa, Stolna, Lidzbarka Warmińskiego, Niedanowa, Gródek i Rybna oraz z pojedynczych pochówków późnolateńskich. Późny okres lateński i okres rzymski zobrazowano materiałami ze Szczepkowa-Zalesia, Dłutowa, Gródek i Niedanowa, z którego pochodzą też materiały osadnicze z okresu rzymskiego. Zabytki z osady otwartej we Franknowie i osad

³ Przy realizacji współuczestniczyli ponadto mgr Kazimiera Kaczor i Józef Kowalewski. Przy organizacji wystawy współpracowali z Działem Przyrody: inż. Jan Panfil, sekretarz Zarządu Wojewódzkiego Ligi Ochrony Przyrody w Olsztynie, dr Emil Kalamarz — zoolog, któremu Muzeum Mazurskie zawdzięcza wypreparowanie do celów ekspozycyjnych takich okazów jak żubr, dziki czy ryby, oraz prof. Benon Polakowski z Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie.

⁴ Zrealizowały wystawę: mgr Włodzimiera Ziemińska-Odojowa i mgr Izabela Sikorska-Uflikowa. Oprawa plastyczna Wiesława Wojczulanisa.

opronnych w Pasymiu, Bogdanach i Tumianach ilustrują wczesne średniowiecze, a kulturę materialną Prusów w XIII i XIV wieku materiały ze stanowisk w Równinie Dolnej i Górnej oraz Nowince. Ponadto zasygnalizowano zagadnienia kultury architektoniczno-archeologicznej na przykładzie miejskich obiektów średniowiecznych, jak również wyniki badań prowadzonych na Polach Grunwaldzkich.

Materiały z poszczególnych stanowisk archeologicznych składają się — zależnie od okresu pochodzenia — z narzędzi pracy, broni, naczyń, zapinek i ozdób. Te ostatnie zasługują na szczególną uwagę. Z różnych stanowisk wybrano zestawy ozdobnych zapinek, klamer czy wisiorów o bardzo pięknych kształtach i zdobieniach, często nawet złożonych czy srebrzonych. Interesujący jest zwłaszcza zespół brązowych ozdób z Równiny Dolnej — wisioriki, naszyjnik i bransolety. Pokazano też skarb monet krzyżackich z Domkowa datowany na 1456 rok, zawierający również bardzo misternie i pięknie wykonane guzy. Oprawę plastyczną wyprawy stanowił materiał fotograficzny, rekonstrukcje rysunkowe, modele oraz teksty informujące o charakterze i chronologii poszczególnych stanowisk, a także o zakresie badań.